

והרא"ש בפסקיו הביא דין זה. וכן כתב הרמב"ם ונימק, מפני שבטל מעשה השינים הקבועות בעצם.

ב. תנו רבנן, הכהו על עינו וכהתה, על שינו ונדדה; אם יכול להשתמש בהם עכשיו — אין עבד יוצא בהם לחירות. ואם לאו — יוצא. הרי שהיתה עינו כהויה וסימאה; שינו נדודה והפילה — אם יכול להשתמש בהם כבר, עבד יוצא בהם, ואם לאו — אינו יוצא. ואולם אם היתה עינו סמויה וחטטה — עבד יוצא בהם לחירות, שעשאו מחוסר אבר (רב ששת).
הכה נגד עינו ואינו רואה; כנגד אזנו ואינו שומע — אין עבד יוצא בהן לחירות, (ושונה מנזקי ממון שחייב אף על ידי קול ללא מגע, כי שונה אדם כיון שהוא בר דעת, הוא מבעית את עצמו).
לסיכום, כל הכאה ישירה המבטלת את האבר משימוש, או אף אם האבר לא היה שימושי מקודם, וניתקו מהגוף — יוצא העבד לחירות.

לא נתכוין; אם נתכוין לאבר, כגון שהיה הרב רופא ונתכוין לכוול לו עינו, וסמאה; לחתור לו שינו (= לנקרה ולגרר סביב מושבה) והפילה — לדברי חכמים יצא לחירות ולדברי רשב"ג לא יצא (ושחתה — עד שיתכוין לשחתה). לא נתכוין לאבר עצמו, כגון שהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה — לדברי הכל לא יצא.

כתבו התוס' (עפ"י הסוגיא בב"ק כו:): אף בשלא נתכוין לאבר, אם לא נתכוין לטובה [כלרפאות וכד'], כגון היתה מונחת לו אבן בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה והוציאה אבר — באנו למחלוקת חכמים ורשב"ג.
ויש שאינם מחלקים אם נתכוין לטובה אם לאו, אלא כל שלא נתכוין לאבר עצמו — מחלוקת הסוגיות בדבר, ולפי הסוגיא בבבא-קמא לדברי חכמים יצא לחירות (כסף משנה בדעת הרמב"ם — עבדים ה,יא. וכתבו הראשונים הסברים נוספים בישוב סתירת הסוגיות).

היתה לו יתרת (= אצבע יתרה) וחתכה — עבד יוצא לחירות (רב חיאי בר אשי אמר רב). אמר רב הונא: והוא שנספרת על גב היד.
יתכן דוקא אצבע אחת יתרה נחשבת כאבר, אבל לא יותר מאחת. וגם לא בשאר אברים יתרים. (ע' אמת ליעקב).

דף כה

- נא. א. אלו הם עשרים וארבעה ראשי אברים שאינם מטמאים בנגעים, והעבד יוצא בהם לחירות?
ב. עבד שסרסו רבו בביצים או שנטל את לשונו, האם יוצא לחירות?
ג. מה דין הלשון והשיניים לענין מגע טומאה, טבילה, והזאה? האם הם נידונים כבית הסתרים או כמקום גלוי?
א. שנינו במסכת נגעים: עשרים וארבעה ראשי אברים שבאדם, כולם אין מטמאים משום מחיה (שמפני השיפוע אין הנגע נראה מראשו ועד רגליו כאחת): ראשי אצבעות ידים ורגלים; ראשי אוזניים; ראש החוטם; ראש הגוייה; וראשי דדים שבאשה. רבי יהודה אומר: אף שבאיש.
ושנו עליה: בכלם עבד יוצא בהם לחירות.

ב. נחלקו תנאים על סירוס בביצים, האם נחשב כדבר שבגלוי והעבד יוצא בו לחירות (כן אמר רבי, וכן אמרו בשיטת רבי יהודה), או כדבר שאינו ניכר (כן דעת רבי אליעזר בן יעקב וכן עזאי). [רבי יוסי אומר: מעוך וכתות — אף בביצים. נתוק וכרות — בגיד ולא בביצים, שאינו ניכר].
כתב הרא"ש: לא נחלקו בן עזאי ורבי אלא כשכרת הביצים ועודן תלויות בכיס, אבל אם נתקן מן הכיס לגמרי, לדברי הכל גלוי הוא והעבד יוצא לחירות.
נטילת הלשון, לדברי רבי וכן עזאי — יוצא לחירות. [ומשמע שלדעת רבי השיעור הוא כשניטל רוב החלק המדבר (= מקום פרישת דיבוקו וחוצהו. רש"י)].
הרמב"ם, אף על פי שפסק (ביאת מקדש ז) שסירוס ונטילת הלשון הנם מומים הפוסלים, פסק (בפ"ה מהלכות עבדים) שאין העבד יוצא בהם לחירות. (ע' בשו"ת אחיעזר (ח"ב לד) ישוב דברי הרמב"ם עם הסוגיא בשני אופנים).

ג. הלשון — אמר עולא: לענין מגע טומאה, הכל מודים שדינה כגלוי, שאם נגעה בה טומאה — טמא, ואין זה מגע בית הסתרים. (אשר יגע בו, וגם זה בר נגיעה הוא).
לענין טבילה — כטמון דמי. (ורחץ בשרו במים — מה בשרו מבחוץ אף כל מבחוץ).
לא נחלקו אלא לענין הזאה; רבי מדמה אותה לטומאה (והזה הטהר על הטמא... וחטאו) וחכמים מדמים אותה לטבילה, (וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים. ואעפ"י שוכבס בגדיו מפסיק, מכל מקום יש להשוותן, שזו וזו פעולות טהרה הן).
מבואר בגמרא שכשם שהלשון דינה כטמון לענין טבילה, כך דין השיניים. ואולם, אעפ"י שאין צורך בביאת מים בפועל בלשון ובשיניים, צריך שיהיו ראויים לביאת מים (כדברי רבי זירא, כל הראוי לטבילה — אין בילה מעכבת בו, ושאינו ראוי לטבילה — בילה מעכבת בו). ולכך הצריך רבי טבילה לשפחה אחת שטבלה ונמצאת עצם בין שיניה.
א. נראה שנחלקו דעות הראשונים ז"ל, האם דין 'ראוי לביאת מים' הוא מדאורייתא או מדרבנן.
ב. מפרש"י יש לשמוע שמגע טומאה בשיניים אינו מטמא, שאינן כלשון היוצאת לעתים מן הפה. וכן כתב בשיטה לא נודעה למי. ואולם הרמב"ם (טומאת מת א,ג) כתב שטמא. (וכן נראה לכאורה מהריטב"א).

נב. במה נקנית בהמה גסה והדקה?

בהמה גסה; לדברי רבי מאיר ורבי אליעזר במשנתנו, נקנית במסירה. ובברייתא אמרו חכמים: במשיכה. וכן דרש רב בקימחוניא. רבי שמעון אומר: בהגבהה.
ולדברי רבי שמעון, פיל במה ייקנה — בחליפין (אביי). או בשוכר את מקומו (ומשום קנין חצר). או מביא ארבעה כלים ומניחן תחת רגליו (רבי זירא. ולמאן דאמר כליו של לוקח ברשות מוכר — לא קנה, יעשה כן בסימטא. [או באומר לו מוכר בפירושו, יקנה לך כליך תוס' עפ"י ב"ב פו]). או בחבילי זמורות (רש"י: הגבוהים מן הקרקע שלשה טפחים [ולרבנו תם די בטפח להגבהה], והפיל עולה עליהן. הר' משולם: מגביהין לפיל חבילי זמורות למעלה, והוא קופץ ומגביה עצמו מן הארץ ואוכלן, וזוהי הגבהתו. וכן נקט הרמב"ם, כי כשמגביה זמורות והפיל עולה עליהן, אין זו הגבהה מן הקרקע).
א. משמע מרש"י שמסירה עדיפה ממשיכה, ולדעת האומר במסירה, אינה נקנית במשיכה. ולדעת האומר במשיכה, כל שכן שנקנית במסירה. [אך יתכן שהקונה מן ההפקר או מוצא מציאה, הואיל ואי אפשר במסירה, קונה במשיכה. תוס']. ואילו ר"י נקט שמשכה עדיפה,

הלכך לדברי האומר במסירה — כל שכן במשיכה, ולפי האומר במשיכה — אבל מסירה לא. (וכן דעת הרמב"ן והרי"ד).

ב. משמע מפרש"י, וכן פירש ריב"ם, שהמסירה נעשית מיד ליד ממש. והתוס' נקטו, וכן משמע מרשב"ם, שאוחז הלוקח מעצמו (בטלפה), בשערה או באחד מכלים ואבזורים שעליה. כדלעיל כב: במצות המוכר ואין צריך מיד ליד.

בהמה דקה — לדברי רבי מאיר רבי אליעזר ורבי שמעון: בהגבהה. וחכמים אומרים: במשיכה. הלכה כחכמים שזו וזו — במשיכה. (פוסקים).

דין הרשות בה נעשה הקנין, מסירה או משיכה — נתבאר בבבא בתרא עו.

דף כו

ג. א. במה נקנים נכסים שיש להם אחריות ונכסים שאין להם אחריות?

ב. קנין אגב קרקע, מהו?

א. נכסים שיש להם אחריות (= קרקעות, שהכל סומכים עליהן) נקנים בכסף (שדות בכסף יקנו) ובשטר (ואקח את ספר המקנה) ובחזקה (ושבו בעריכם אשר תפשתם; וירשתם אתה וישבתם בה).

מדברי הרמב"ם משמע שקנין שטר יכול לחול ללא חתימת עדים עליו וללא עדי מסירה בעת הקנין. [ולרבי מאיר צריך עדי חתימה גם כששניהם מודים, שלשיטתו אין שם 'שטר' ללא חתימות]. ('חידוש גדול הוא'. חדושי הגר"ח על הש"ס).

אמר רב: במקום שכותבים שטר, לא קנה בכסף לבדו, שאין דעת הלוקח סומכת עד שיטול שטר, אלא אם פירש הדבר, כשם שעשה רב אידי בר אבין, כאשר מכר קרקע אמר, אם ארצה בכסף — ייקנה. אם ארצה בשטר — ייקנה, (שיוכל אם ירצה להחליט הקנין בכסף כדי שהלוקח לא יוכל לחזור בו. ואם ירצה יוכל הוא עצמו לחזור בו כל עוד לא כתב שטר).

לדעת הרמב"ן, קנין חזקה כדין קנין כסף, שבמקום שכותבים שטר לא קנה בחזקה לבד. ויש חולקים (עפ"י רשב"ם. וכן יש לדייק מרש"י. וכן דייק הכסף-משנה (מכירה א,ח) מלשון הרמב"ם). אמר שמואל: במכירה, שטר אינו קונה עד שיתן הדמים (כולם. רמב"ן), כי המוכר אינו סומך דעתו עד קבלת הדמים. ואין בכלל זה מוכר שדה מפני רעתה.

א. נחלקו הדעות אם דין תורה הוא, שלא קנה עד קבלת הדמים, או תקנת חכמים היא.

ב. החזיק הלוקח בקרקע, קנה בשטר אעפ"י שלא נתן דמים. ודוקא כאשר המוכר אינו מחזור בכל שעה לקבל דמיו מן הלוקח, אבל אם מחזור אחר הדמים, לא קנה עד שיתן לו הדמים במלואם. (רמב"ן עפ"י ב"מ עז:).

ג. יש סוברים שדין קנין חליפין כדין שטר, שאינו מועיל עד שיתן דמים. ויש חולקים. והכרעת הפוסקים שקנין לבדו מועיל בלא כסף ובלא שטר. (ע' חו"מ קצה, א; זכר יצחק ח"ב ל).

נכסים שאין להם אחריות אין נקנים אלא במשיכה. (וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך — דבר הנקנה מיד ליד. כן סובר ריש לקיש. אבל לרבי יוחנן דבר תורה מעות קונות מטלטלין, וחכמים תקנו משיכה במקום כסף, גזרה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעליה. (ב"מ מו:). דברים שאינם כבדים ודרכם להגביה, לא קנה במשיכה אלא בהגבהה (בבא בתרא פו:). אלו ואלו נקנים בחליפין.